

تحلیلی بر برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج با رویکرد شهر خلاق*

سید مسعود حبیبی - دانشجوی دکتری مهندسی شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران، ایران

عاطفه احمدی دهرشید** - دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

تأیید مقاله: ۱۳۹۹/۰۷/۱۵

پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۰۲/۲۷

چکیده

شهرهای خلاق، مراکز نوآوری، خلاقیت و تبدیل ایده به ثروت و همچنین مکانی جذاب برای کارکردن و زندگی شهروندان به ویژه نسل جوان هستند. همچنین می‌توانند مکانی برای جذب گردشگران و توانمندسازی بخش‌های مختلف اقتصادی باشند. خلاقیت شهری به عنوان یک رویکرد راهبردی می‌تواند بر کیفیت‌های زیستن در شهر تأثیرگذار باشد. پژوهش حاضر با هدف تحلیلی بر برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج با رویکرد شهر خلاق انجام شده که ضمن تأکید بر جنبه کاربردی بودن آن، بر مبنای الگوی پراگماتیسم (آمیخته)، با فن پیمایشی و به روش توصیفی - تحلیلی صورت گرفته است. شیوه جمع‌آوری داده‌ها بر مبنای پرسشنامه محقق ساخته بوده است که روایی آن براساس نظر استادان و صاحب‌نظران و پایایی آن براساس آلفای کرونباخ با ضریب ۰/۷۶۵ تأیید شده است. جامعه آماری کل شهر سنندج بوده است. حجم نمونه‌ها براساس روش کوکران ۳۸۴ نفر بوده و نمونه‌ها براساس روش تصادفی طبقه‌ای ساده با فن انتساب متناسب از میان مناطق سه‌گانه شهر سنندج انتخاب شده‌اند. همچنین نمونه‌های کارشناسان و متخصصان مربوط (متخصصان شهرسازی، جغرافیا، معماری، جامعه‌شناسان در حوزه فرهنگ و مردم‌شناسی، اقتصاد، موسیقی و صنایع دستی، گردشگری، ایران‌شناسی و ادبیات کردی)، به صورت تمام‌شماری به تعداد ۱۵ نفر انتخاب شدند. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل معادلات ساختاری و تکنیک SWOT و برای انجام روش‌های ذکرشده نیز از نرم‌افزارهای SPSS، AMOS و ArcGIS استفاده شده است. نتیجه تحلیل معادلات ساختاری بیانگر آن است که بعد فرهنگی با بار عاملی ۰/۹۵، بیشترین تأثیرگذاری را داشته و مهم‌ترین بعد در برنامه‌ریزی راهبردی شهر خلاق شهر سنندج بوده است. به همین ترتیب، بعد اجتماعی با بار عاملی ۰/۹۲، عامل اقتصادی با بار عاملی ۰/۸۸ و در نهایت عامل مدیریتی و سیاسی با بار عاملی ۰/۸۳ در مرتبه آخر و به عنوان کم‌اهمیت‌ترین عامل مشخص شده‌اند. نتایج به‌دست‌آمده از برنامه‌ریزی راهبردی نشان می‌دهد، بهترین راهبردها برای برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج از منظر شهر خلاق، راهبردهای تدافعی هستند. از جمله راهبردهای مهم این استراتژی می‌توان به فرهنگ‌سازی و جلب توجه عمومی به زیبایی و منظر شهر سنندج، سرمایه‌گذاری بر زیرساخت‌های مناسب برای ایجاد شهر خلاق و تلاش برای استفاده از شیوه‌های نوین و تغییر ساختارهای سازمانی سنتی اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی: برنامه‌ریزی راهبردی، شهر خلاق، شهر سنندج، معادلات ساختاری.

* مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد سید مسعود حبیبی و به راهنمایی دکتر عاطفه احمدی با عنوان «تحلیلی بر برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج با رویکرد شهر خلاق» بوده و در گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج در سال ۱۳۹۸ دفاع شده است.

Email: atefeh.ahmadi78@yahoo.com

** نویسنده مسئول

مقدمه

به نظر می‌رسد امروزه رقابت اصلی در فرایند جهانی‌شدن میان مراکز شهری و نه میان دولت‌ها و ملت‌ها صورت می‌گیرد. رقابتی که میان شهرها در عصر جهانی‌شدن وجود دارد یا خواهد داشت، در جذب افراد متخصص است. اگر در گذشته جذب کارگر ماهر و نیمه‌ماهر مدنظر بود، اکنون رقابت برای جذب کسانی است که در زمینه فناوری و اطلاعات مهارت دارند (سیف‌الدینی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۰). به همین دلیل شهرها در شبکه شهرهای جهانی، بازیگرانی جدید هستند که در عین همکاری برای انتقال تجربه‌های توسعه شهری، رقیبان یکدیگر نیز محسوب می‌شوند (Florida, 2005: 9)، اما باید توجه داشت که این مزیت‌های رقابتی در هر مکان شهری مستقر نمی‌شود و باید شرایطی برای آن‌ها فراهم شود (Musterd, 2010: 2). در واقع متخصصان، هنرمندان، پژوهشگران و غیره در شهرهایی که محیط‌هایی دلچسپ از نظر فرهنگی، اجتماعی، نهادی و اقتصادی داشته باشند، ساکن می‌شوند (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). در عصر ما استعدادها، خواست‌ها، انگیزه‌ها، رؤیاها و خلاقیت شهروندان، به تدریج جای مزیت‌های نسبی شهرها، مانند موقعیت مکانی، منابع طبیعی و نزدیکی به بازارها را می‌گیرد. خلاقیت کسانی که در یک شهر زندگی می‌کنند یا امور آن را دست دارند، متضمن موفقیت آن شهر در دنیای آینده است. با بزرگ‌تر و پیچیده‌تر شدن شهرها و پدیدارشدن چالش‌های مدیریت شهری، شهرها به تدریج به آزمایشگاه‌های تولید انواع راه‌حل فناورانه، مفهومی و اجتماعی برای مسائل ناشی از رشد تبدیل می‌شوند (شهبان و رهگذر، ۱۳۹۱: ۶۷). ایده «شهر خلاق» که از دهه ۱۹۸۰ به بعد ظهور کرد، تلاشی برای بازسازی شهر در سطح جهانی بود (Ratiu, 2013: 125). بحث شهر خلاق با تغییر رویکردهای سنتی، بسته و سلطه‌طلبانه به شهر و مدیریت شهری، محیط و بستری را فراهم می‌کند (جاوید و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۶) که در آن مسائل شهری به صورت خلاقانه و با تفکر جمعی صاحبان اصلی فضاهای شهری، یعنی شهروندان و صاحبان مشاغل، در کنار مدیران و برنامه‌ریزان شهری بررسی می‌شود

(Cooke and Lazzarotti, 2008: 12). شهر خلاق رویکردی جدید در برنامه‌ریزی شهری است که توضیح می‌دهد مردم چگونه می‌توانند در شهرها، فکر، برنامه‌ریزی و عمل خلاقانه داشته باشند و نشان می‌دهد که ما چگونه می‌توانیم شهرهایمان را به کمک بهره‌گیری از تفکرات و استعدادهای مردم، سرزنده و زیست‌پذیر کنیم (Landry, 2012: 11). در واقع فلسفه ایده شهر خلاق این بود که همیشه بیشتر از ظرفیتی که در یک مکان وجود دارد یا ما فکر می‌کنیم، می‌توان از آن استفاده کرد (Redaelli, 2011: 87). فرض ایده فوق بر این استوار است که باید شرایطی را برای تفکر و عمل مردم ساکن شهر فراهم کرد تا آن‌ها بتوانند با قدرت خلاقانه خود در حل مسائل و معضلات شهری مشارکت داشته باشند. این فعالیت، طیف وسیعی از مسائل مانند تولید ثروت تا بهبود فضای بصری و مشخص کردن مسائل اجتماعی را دربرمی‌گیرد (رفیعیان و شعبانی، ۱۳۹۴: ۱۲). خلاقیت از هر منبعی منبعت می‌تواند ناشی شود. در این میان، افرادی مانند بازرگانان، کارگران، دانشمندان، مهندسان، مدیران عمومی، هنرمندان و غیره می‌توانند با ابتکار و نوآوری، بستری برای پرورش خلاقیت ایجاد کنند (رضائیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۶). همچنین یک شهر خلاق باید بتواند گروه‌های مختلف اجتماعی با فرهنگ‌های مختلف را در خود پذیرا باشد؛ زیرا وجود یک جمعیت متنوع با ایده‌های گوناگون، زمینه ظهور خلاقیت را افزایش می‌دهد. لازمه این کار نیز تنوع‌بخشیدن به فرصت‌های اشتغال، کار و تفریح است (مختاری ملک‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۶).

شهرها و مناطق وابسته به آن، به‌منظور جذب سرمایه‌های انسانی و خلاق باید ویژگی‌های خاصی داشته باشند تا بتوانند به شهر خلاق تبدیل شوند (Florida, 2005: 8). غیر از بسترهای دانش، صنعت و به‌ویژه صنایع با فناوری برتر، بسترهای اجتماعی و فرهنگی مانند تنوع اجتماعی، مطلوبیت محل زندگی، کیفیت زندگی و برابری اجتماعی جایگاه مهمی دارند (Winden et al., 2007: 5). شهر خلاق محیط مساعدی برای تربیت انسانی است و زمینهٔ پرورش خلاقیت ساکنان آنجا را فراهم آورده است. این‌گونه شهرها اغلب فضاهایی پویا و سالم دارند (ملکی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۰). شهرهای موفق در این زمینه، تنها مراکز اصلی شهری معروف به شهرهای جهانی نیستند که امتیازات منحصربه‌فردی در زمینهٔ فعالیت‌های جهانی اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در بالاترین ردهٔ سلسله‌مراتب شهرهای جهانی را به خود اختصاص داده‌اند (Sasaki, 2010: 77)، بلکه شهرهایی در این میان موفق عمل می‌کنند که شرایط لازم برای پرورش خلاقیت‌ها و جذب عناصر خلاق را ایجاد کرده‌اند. از عوامل سلبی ضرورت پرداختن به شهر خلاق در شهر سنندج می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: آثار تاریخی فراوان مانند مسجد جامع، بازار قدیم، عمارت‌های تاریخی، بهره‌مندی از چندین دانشگاه دولتی و آزاد، قرارگرفتن در مسیر راه‌های ارتباطی منتهی به شهر همدان-کرمانشاه و همچنین برخورداری از هنرها (موسیقی و خوانندگی، نوازندگی) و صنایع دستی مانند خوشنویسی و ارزش‌های فرهنگی مناطق گردش‌نشین، جاذبه‌های گردشگری منحصربه‌فرد، رویدادهای فرهنگی خاص منطقه (ظرافت‌ها و عوامل ایجابی) کاهش نابرابری‌های اجتماعی، مقابله با خطرات زیست‌محیطی و جلوگیری از مهاجرت نخبگان و افراد محلی. اگر شهر سنندج (مدیران و مردم) به همین روال سنتی خود ادامه دهد و خود را با شاخص‌های شهر خلاق تطبیق ندهد، در دورهٔ جدید توسعه و رقابت میان شهرها در سطح ملی با مشکلاتی روبه‌رو خواهد شد که سبب اتلاف سرمایه‌های مالی و انسانی خواهد شد. برنامه‌ریزی برای فراهم‌کردن زمینهٔ تبدیل شدن به شهر خلاق بدون ارزیابی ظرفیت‌ها و موانع امکان‌پذیر نیست. ضمن آنکه شهر سنندج در سال ۱۳۹۸ به‌عنوان شهر خلاق موسیقی ثبت یونسکو شد، اما این شهر ظرفیت‌های قابل‌توجه بسیاری دارد که می‌تواند در حوزهٔ شهر خلاق مطرح شود. در این میان، شناسایی این ظرفیت‌ها و تحلیل مسائل پیش‌روی آن براساس شیوهٔ برنامه‌ریزی راهبردی- عملیاتی و تلاش برای ارائهٔ برنامه‌های اجرایی می‌تواند به تقویب نقش خلاق این شهر و معرفی سایر ظرفیت‌ها و تبدیل شهر سنندج به یک برند جهانی در این حوزه منتهی شود؛ بنابراین پژوهش حاضر با تحلیل راهبردی و با هدف بررسی و شناخت ویژگی‌ها و ظرفیت‌های موجود مرتبط با شهر خلاق در سطح مناطق شهر سنندج انجام شده و راهکارهای راهبردی برای حرکت در مسیر تحقق شهر خلاق را ارائه داده است.

چارچوب نظری

در یک سطح کلان می‌توان سه مرحلهٔ انقلابی در توسعهٔ اقتصاد شهری را از هم متمایز کرد: ۱. اقتصاد شهری، شامل «اقتصاد کارخانه‌ای»، ۲. «اقتصاد اطلاعاتی»، ۳. «اقتصاد فرهنگی». انقلاب سوم به‌طور کلی متأثر از نیروهای سرمایهٔ جهانی، توریسم بین‌المللی و جست‌وجو برای یافتن مزیت‌های نسبی اقتصادی در سطح جهانی است (Aalat and Boogaarts, 2002: 52). تا اواسط دههٔ ۱۹۹۰، مفهوم شهر خلاق ابتدا در بریتانیا و سپس در آمریکا، به الگویی هنجاری و مدلی جدید از جهت‌گیری سیاست‌ها و برنامه‌ریزی شهری تبدیل شد. مفهوم شهر خلاق از سوی مقامات و

برنامه‌ریزان شهری، کسب‌وکارها و همه علاقه‌مندان به توسعه شهر و با هدف بازتعریف شهر به‌عنوان یک مرکز خلاق و نیز به‌عنوان نوعی از برنامه‌ریزی راهبردی به‌کار می‌رود. در رقابت شهرها، تبدیل‌شدن به مبنای مربوط به اشکال جامع دانش و سازمان‌هایی مانند دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی یا صنایع فرهنگی، از اهمیت راهبردی فراوانی برخوردار است. به‌نظر می‌رسد رقابت آینده شهرها و کشورها چندان بر پایه ثروت مادی، منابع طبیعی و موقعیت و شهرت گذشته نبوده و بیشتر با توانایی توسعه تصاویر و نمادهای پرجاذبه و طراحی جذاب امروزی شهرها ارتباط داشته است (Landry and Bianchini, 1995: 10). در واقع می‌توان گفت شهر خلاق به‌صورت متنوع و وسیع به‌کار رفته است. این شهرها می‌توانند راه‌حل‌های جدیدی برای مشکلات روزمره خود ارائه دهند. مفهوم دیگر شهرهای خلاق، بر تولیدات فرهنگی متمرکز است؛ یعنی تولید کالاها و خدمات فرهنگی با فعالیت‌هایی ارتباط می‌گیرند که مرکز خلاقیت به‌حساب می‌آیند. مفهوم دیگر بر ظرفیت و توانایی شهر بر جذب سرمایه انسانی خلاق تأکید می‌کند. در بسیاری از متون مربوط به شهر خلاق، بر فهم پایداری و پویایی‌های جریان کاربرد دانش تأکید شده است. از سوی دیگر، مفهوم شهر خلاق با بسیاری از مفاهیم دیگر پیوند خورده است؛ از جمله صنایع خلاق، صنایع فرهنگی، فعالیت‌های فرهنگی و فعالیت‌های هنری شهر و اقتصاد دانایی (Costa et al., 2007: 123-125). نویسندگانی مانند چالرز لندری و ریچارد فلوریدا، سهم بارزی در گسترش و پیشرفت این مفاهیم در دهه ۱۹۹۰ به بعد داشته‌اند (ربانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۱).

در مجموع از جمله مهم‌ترین دیدگاه‌ها و نظریه‌هایی که در ارتباط با شهرهای خلاق از سوی نظریه‌پردازان حوزه شهر و برنامه‌ریزی شهری ارائه شده است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد (جدول ۲).

جدول ۱. شاخص‌های مکانی شهر خلاق از دیدگاه ریچارد فلوریدا

کیفیت مکان	زیرشاخص‌ها
تنوع	تنوع کارکردی، همسایگی متمایز، تراکم کافی
مطبوعیت‌های ویژه	تسهیلات ورزشی اختصاصی، سرانه رستوران‌ها و مکان‌های تفریحی و سرگرمی، فضاهای عمومی برای دیدارهای غیررسمی (فضای سوم)
سرزندگی، فرهنگ	رویدادهای فرهنگی و هنری، سرانه مکانی نمایش صحنه‌های زنده
زیبایی‌شناختی	معماری، پارک‌ها، میراث شهری
محیط، پایداری	قابلیت‌های محیط طبیعی، کیفیت محیطی، مکان‌های صنعتی قدیمی‌تر

منبع: Florida, 2005

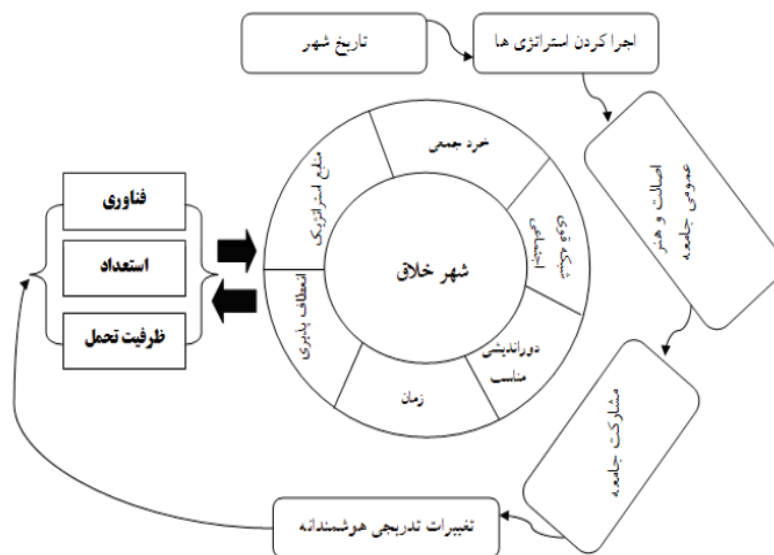
جدول ۲. اساس، رویکرد، شیوه و ویژگی‌های دیدگاه‌های مختلف شهر خلاق

پژوهشگر	کتاب	اساس	رویکرد	شیوه	مهم‌ترین ویژگی
پیتر هال	شهرها در تمدن، ۱۹۹۸	تنوع	اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی	جذب	آینده‌نگر، فرهنگ و اجتماع مختلف و ترکیبی
جیکوبز	اقتصاد شهرها، ۱۹۶۹: شهرها و ثروت ملل، ۱۹۸۶	تنوع	اقتصادی، اجتماعی و کالبدی	جذب	تنوع اجتماعی، اقتصادی و کالبدی
چالرز لندری	شهر خلاق، ۱۹۹۵	شهروندان خلاق	اجتماعی	پرورش	رفع موانع خلاقیت
ریچارد فلوریدا	شهرها و طبقه خلاق، ۲۰۰۵	طبقه خلاق	اقتصادی	جذب	استعداد، ظرفیت تحمل‌پذیری، مداراگری و فناوری

منبع: کلانتری و همکاران، ۱۳۹۵

درواقع متغیرهای شهر خلاق عبارت است از فناوری، استعداد و سطح تحمل که در میان طبقه خلاق بسیار مهم‌تر و بارزتر هستند. اگرچه این سه متغیر به تنهایی به خلاقیت منجر نمی‌شود، عامل‌های جذب‌کننده و شکل‌دهنده به شهر و هدایت‌کننده آن به شهر خلاق هستند (Florida and Kennedy, 1998: 36) (جدول ۱). برای خلاقیت و نوآوری در شهرها و فرایندهای برنامه‌ریزی آن باید از اصول زیر پیروی کرد (موسوی، ۱۳۹۳: ۲۵):

- توسعه، سرمایه انسانی، دارایی‌ها، چالش‌ها، آرمان‌ها و فرصت‌ها در هر شهر یا جامعه‌ای، باید منحصر به فرد باشد.
- اجرایی کردن ایده‌ها و راهبردها در یک شهر، هنری است که براساس دانش و استعداد‌های مناطق، حساسیت به پیچیدگی اکوسیستم فرهنگی یک جامعه و زمینه‌های گسترده‌تر فعالیت‌ها انجام می‌شود.
- توسعه شهر باید ریشه در اصالت و هنر عمومی جامعه داشته باشد.
- نوآوری‌های پایدار در شهر باید با مشارکت جامعه و مالکیت مشترک فرایندها و نتایج همراه باشد.
- پروژه‌های کوچک که در طول زمان پایدار هستند، بسیار متنوع‌اند. تغییر تدریجی هوشمندانه اعمال شده به نوآوری زیادی منجر می‌شود.

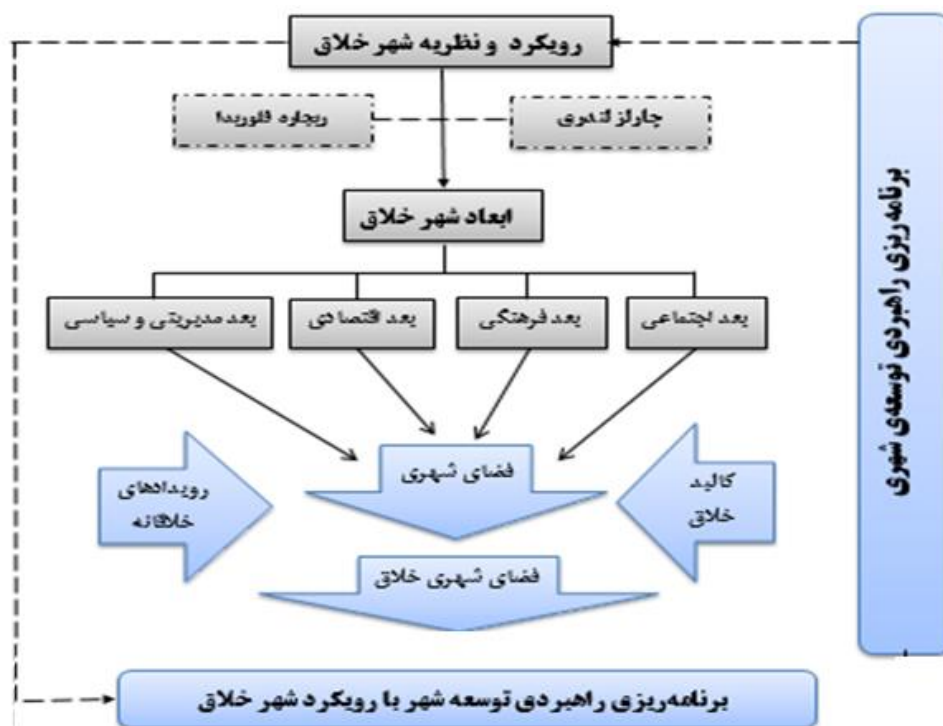
شکل ۱. فرایندهای برنامه‌ریزی در راستای تحقق شهر خلاق

منبع: موسوی، ۱۳۹۳

همان‌گونه که اشاره شد، شهر خلاق نوعی برنامه‌ریزی و ارائه راهبرد برای حل مسائل و مشکلات شهری و توسعه شهرها در دنیای جدید است. از سوی دیگر، برنامه‌ریزی راهبردی تلاشی سازمان‌یافته برای در پیش گرفتن سیاست‌های بنیادی و اقدامات اساسی است که سرشت و سوگیری فعالیت‌های یک سامانه را در چارچوبی قاعده‌مند شکل می‌دهد (دانشپور، ۱۳۸۷: ۱۸).

برنامه‌ریزی راهبردی نوعی برنامه‌ریزی فرایندی است. دلیل این امر در نوع و گونه پدیده‌هایی است که برای آن‌ها برنامه‌ریزی صورت می‌گیرد (شکل ۱). از آنجا که این پدیده‌ها در حال تغییر هستند، در برخورد و برنامه‌ریزی آن‌ها باید

گونه‌ای از برنامه‌ریزی انجام شود که قابلیت بازخورد و تطبیق با شرایط جدید در آن وجود داشته باشد. در واقع شهر خلاق، روشی راهبردی در عرصه تفکر، برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های شهری مطرح شده است که به جاری شدن تفکرات شهروندان برای بهتر شدن محیط زندگی و همچنین گسترش افق دید برای مدیران و شهرسازان در تحلیل راهکار و مسائل شهری منجر شده است. خلاقیت شهری یک رویکرد راهبردی است که می‌تواند بر کیفیت‌های زیستن در شهر تأثیرگذار باشد (شکل ۲).

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش

پیشینه پژوهش

در ادامه، به برخی از مهم‌ترین پژوهش‌های خارجی و داخلی که از لحاظ موضوع، ماهیت و روش، با پژوهش حاضر ارتباط بیشتری دارند، اشاره شده است.

ساساکی (۲۰۱۰) در پژوهش خود به بازنگری تفکر شهرهای خلاق در کانازوای ژاپن پرداخته است. نتایج مطالعات وی نشان می‌دهد یک شهر خلاق، به سیستمی مبتنی بر تولیدات فرهنگی نیاز دارد. در مفاهیم توسعه نیز باید به خلاقیت هنری و فرهنگی به‌عنوان زیرساخت‌های اجتماعی و همچنین عامل تأثیرگذار توجه کرد. همچنین برای ترویج سیاست شهر خلاق باید علاوه بر توجه منابع انسانی و نیروهای بااستعداد و خلاق، از رهبران کسب‌وکار در راستای توسعه شهر استفاده کرد. ساساکی به‌منظور مشارکت فعال شهروندان، ایجاد و بازسازی مکان‌های خلاق را پیشنهاد داده است (Sasaki, 2010). مجمع پژوهشگران مؤسسه قطب علمی صنایع خلاق و نوآوری (Hartley et al, 2012)، در بررسی خود شاخص‌های مطرح‌شده از سوی پژوهشگران و سازمان‌های مختلف را تجزیه و تحلیل کرده و درنهایت شاخص‌های خلاقیت شهری را به

دو بخش شاخص‌های فرهنگ پایه و شاخص‌های فناوری شبکه شهرهای جهانی تقسیم کرده است. وایوانت (۲۰۱۳) در پژوهشی خود با هدف تمرکز بر جنبه دیگری از شهر خلاق، به ارتقای اقتصاد خلاق و اقتصاد صنایع خلاق مانند همپاران اقتصادی مهم و نیز به بحث درباره تناقضات ذاتی سیاست‌های شهر خلاق پرداخته است (Vivant, 2013). دورماز (۲۰۱۵) نیز به جایگاه کیفیت مکان‌های شهری در خلاقیت شهری پرداخته است. وی در مطالعه‌ای تطبیقی، میزان خلاقیت شهری شهر سوهو^۱ در حومه لندن را با شهر بیوگلو^۲ در حومه استانبول برحسب شاخص‌هایی از قبیل مشخصات طبیعی، موقعیت، کاربری اراضی، فرم شهری، مشخصات بصری، مشخصات فرهنگی-اجتماعی، مشخصات ادراکی و مشخصات ارگانیکی شهر بررسی کرده است (Durmaz, 2015). باتابیل و بلادی (۲۰۱۶) نیز در پژوهش خود، به تأثیراتی پرداخته‌اند که نوآوری تصادفی بر رشد اقتصادی شومپیتری در یک منطقه داشته است و این امر را از نظر ریچارد فلوریدا تجزیه و تحلیل کرده‌اند و به چهار یافته اولیه دست یافته‌اند. آن‌ها در ابتدا به تعریف اصطلاح، مسیر رشد متوازن (BGP) و سپس به محاسبه نرخ رشد BGP در منطقه خلاق پرداختند و همچنین برای حل مشکل برنامه‌ریزی اجتماعی، الگوی انجمنی نرخ رشد بهینه پارتو (اسم یک منطقه) به عنوان منطقه‌ای خلاق را محاسبه کرده‌اند. درنهایت نیز با مقایسه BGP و نرخ رشد بهینه پارتو، درباره اینکه آیا نوآوری بسیار زیاد یا کم بوده است، بحث کرده‌اند (Beladi and Batabyal, 2016).

محمدی و مجیدفر (۱۳۸۹) در پژوهش خود، بنگاه‌های اقتصادی، فضاها، مردم، پیوندها و چشم‌اندازها را پنج رکن اصلی خلاقیت شهری دانسته‌اند و ضمن تأکید بر حرکت شهرهای کشور به سوی شهر خلاق برای اجرای راهبردهای شهر خلاق تغییرات ارزشی و فرهنگی شهرها را به منظور حرکت به سمت خلاقیت شهری ضروری دانسته‌اند. ربانی و همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهش خود به بررسی جایگاه تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور پرداخته‌اند و بر نقش مشارکت فعال و خلاق گروه‌های قومی، نژادی و مهاجر در شهر و ادغام و ذوب آنان در جامعه میزبان تأکید کرده‌اند. پاری و فرمehینی فراهانی (۱۳۹۲) در پژوهش خود، شفافیت‌بخشیدن به رابطه خلاقیت و فضای شهری را به عنوان مهم‌ترین عرصه عمومی آزادی اندیشه، بیان، اجتماع و عمل بالنده آحاد جامعه براساس علم روان‌شناسی و جامعه‌شناسی بررسی کرده‌اند. نتایج این پژوهش، مؤید آن است که فضای شهری، عرصه‌ای عمومی و متکی به دموکراسی و همچنین تجلی رابطه روان‌شناختی اندیشه‌ورزی و کنش اجتماعی است که می‌تواند بستر خلاقیت باشد. مختاری ملک‌آبادی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهش خود میزان خلاقیت مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان را براساس دوازده مورد از معیارها و شاخص‌های یونسکو در قالب مدل‌های برنامه‌ریزی شهری بررسی کرده‌اند. سرور و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود به تحلیل کارایی محله‌های شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق در شهر بناب پرداخته‌اند. آن‌ها نتیجه گرفته‌اند که با تفکیک محله‌های شهر بناب به دو دسته کارا و ناکارا و قراردادن محله‌های کارا به عنوان الگو، می‌توان برای افزایش کارایی و عملکرد بهینه محله‌های ناکارا برنامه‌ریزی کرد. این محله‌ها با استفاده از برنامه‌ریزی، به منظور بهبود ورودی‌های تأثیرگذار، شناسایی شده‌اند و متناسب با اولویت آن‌ها و بهره‌گیری از محلات کارا می‌تواند مسیر مناسبی برای حرکت به سوی شهر خلاق داشته باشد (سرور و همکاران، ۱۳۹۵).

بررسی مطالعات داخلی و خارجی بیانگر این است که بیشتر این پژوهش‌ها تنها برخی از ابعاد شهر خلاق را به شیوه تئوریک بررسی کرده‌اند، اما پژوهش حاضر ضمن تأکید بر کاربردی بودن این مقوله، به شیوه برنامه‌ریزی راهبردی- عملیاتی، ظرفیت‌های تحقق شهر خلاق در تمام ابعاد را شناسایی و چشم‌انداز برنامه‌ریزی شهر را مبتنی بر شهر خلاق متصور کرده است. بر این اساس مسائل و چالش‌های پیش‌روی شهر خلاق در همه ابعاد را شناسایی و برای آن راهبردهایی ارائه کرده است تا بستر تحقق شهر خلاق شهر سنندج که در سال ۱۳۹۸ با شهر خلاق موسیقی ثبت یونسکو شد، در زمینه‌های دیگری علاوه بر موسیقی، برند جهانی یابد.

مواد و روش‌ها

پژوهش توصیفی-تحلیلی حاضر ضمن تأکید بر جنبه کاربردی بودن آن، بر مبنای الگوی پراگماتیسم و با فن پیمایشی انجام شده است. شیوه جمع‌آوری داده‌ها بر مبنای پرسشنامه محقق‌ساخته بوده که روایی آن براساس نظر استادان و صاحب‌نظران و پایایی آن براساس آلفای کرونباخ با ضریب $0/765$ تأیید شده است. جامعه آماری کل شهر سنندج است. حجم نمونه‌ها براساس روش کوکران 384 نفر بوده است و نمونه‌ها براساس روش تصادفی طبقه‌ای ساده با فن انتساب متناسب از میان مناطق سه‌گانه شهر سنندج انتخاب شده‌اند (جدول ۳). همچنین کارشناسان و متخصصان مربوط (متخصصان شهرسازی، معماری، جغرافیا، جامعه‌شناسان در حوزه فرهنگ و مردم‌شناسی، اقتصاد، موسیقی و صنایع‌دستی، ایران‌شناسی و ادبیات کردی)، به صورت تمام‌شماری به تعداد ۱۵ نفر انتخاب شدند. در این پژوهش، چهار بعد، ۳۵ زیرمعیار و ۸۳ گویه (سؤال) برای سنجش وضعیت اجرایی شاخص‌های شهر خلاق در مناطق شهر سنندج تدوین شد. معیارهای این پژوهش شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است (شکل ۳ و جدول ۴). برای شناسایی مهم‌ترین ابعاد و عوامل تأثیرگذار در برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج با رویکرد شهر خلاق از تکنیک معادلات ساختاری (SEM) با استفاده از نرم‌افزار Amos استفاده شده است. متغیر وابسته پتانسیل‌های شهر سنندج در حوزه خلاقیت و در سطح مناطق شهر و متغیرهای مستقل، ابعاد شهر خلاق ذکر شده در جدول ۴ است. برای شناسایی پتانسیل‌ها، موانع و محدودیت‌های شهر خلاق و ارائه راهبردها از تکنیک تحلیل یکپارچه SWOT و روش توفان فکری و اجماع نخبگانی بهره گرفته شده است.

جدول ۳. جمعیت مناطق شهری سنندج و تعداد نمونه براساس فرمول کوکران

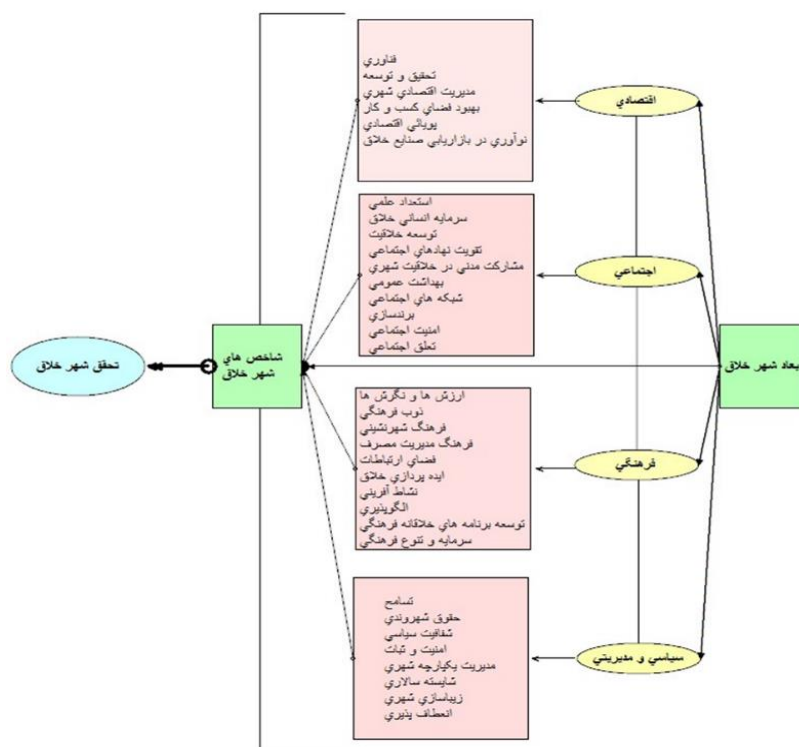
مناطق شهری	جمعیت (جامعه)	مساحت (هکتار)	تراکم ناخالص (نفر در هکتار)	تعداد نمونه
منطقه ۱	۹۴۰۳۱	۹۳۷/۱۴۷۲	۱۰۰/۳۳	۸۷
منطقه ۲	۱۳۴,۹۲۸	۵۵۴/۵۶۱۹	۲۴۳/۳۰	۱۲۶
منطقه ۳	۱۸۳,۸۰۸	۲۹۳۵/۸۴۰۳	۶۲/۶۱	۱۷۱
کل شهر	۴۱۲,۷۶۷	۴۰۶۵	۱۰۱/۵۴	۳۸۴

این محاسبه با سطح خطای ۵ درصد صورت گرفته است.

جدول ۴. ابعاد و شاخص‌های تحقق شهر خلاق

ابعاد شهر خلاق	شاخص‌ها	منبع
اجتماعی- فرهنگی	داشتن طبقه خلاق، نیروی انسانی انعطاف‌پذیر، تنوع قومی و فرهنگی، مهاجرپذیری مناسب، برگزاری نمایشگاه‌های هنرهای نمایشی و تجسمی، تشکیل خوشه‌های فرهنگی در شهر	Florida, 2005; UNESCO, 2007; Costa and et al., 2007; Landry, 2012
اقتصادی	سرمایه‌گذاری‌های خلاق، صنایع رسانه‌ای و فرهنگی قوی، صنایع تفریحی، ارائه خدمات خلاق به کسب‌وکار و سرمایه‌گذاری در فناوری برتر	Grossling and Rutten, 2007; UNESCO, 2007; Vivant, 2013; Batabyal and Beladi, 2016
سیاسی	نظام یکپارچه مدیریتی با رویکرد مشارکت‌محور، تعامل دولت با بخش خصوصی و شهروندان، گذر از حکومت به حکمرانی خوب شهری، داشتن رهبران ریسک‌پذیر، داشتن نظام بوروکراسی خلاق	Unctad, 2008; UNESCO, 2007; Sasaki, 2010,
زیست‌محیطی	داشتن محیط مطبوع و لذت بخش برای جذب طبقه خلاق، طراحی مناسب فضای شهری، بسترهای خلاق (دانشگاه خلاق، مدارس خلاق و غیره) ایده‌های خلاقانه حفاظت از محیط‌زیست، استفاده بیشتر از صنایع خلاق به‌جای صنایع سنگین و آلوده‌کننده	Hartley, 2012; UNESCO, 2007, Rabbani, 2011; Cooke and Lazzarotti, 2008; Durmaz, 2015

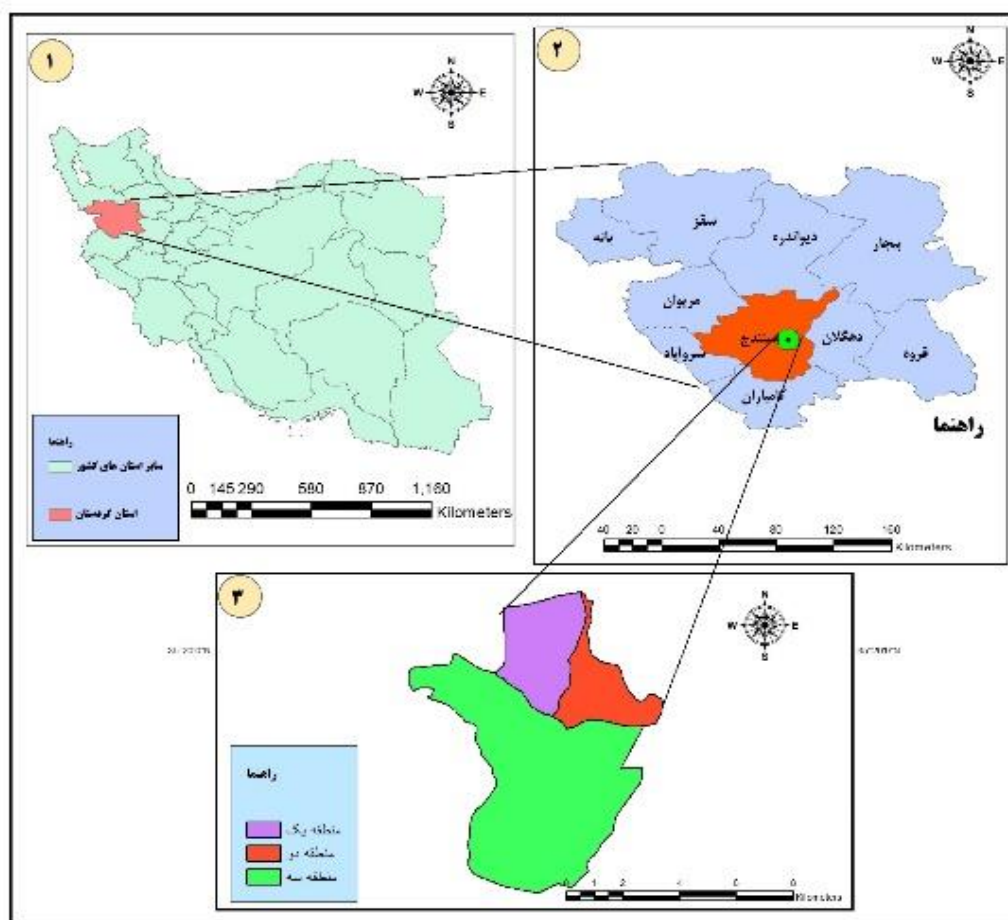
شکل ۳. ابعاد و شاخص‌های پژوهش

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر سنندج مرکز اداری- سیاسی استان کردستان به‌عنوان دومین شهر بزرگ کردنشین و بیست و سومین شهر بزرگ ایران است که در موقعیت جغرافیایی ۱۴ دقیقه و ۳۵ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. این شهر در منطقه کوهستانی زاگرس واقع شده و آب‌وهوایی سرد و نیمه‌خشک دارد. ارتفاع این شهر از سطح

دریا بین ۱۵۳۸-۱۴۵۰ متر در نقاط مختلف شهر متغیر است (شکل ۴). براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت شهر ۴۱۲,۷۶۷ هزار نفر و مساحت آن ۴۰۶۵ هکتار بوده است که این امر تراکم جمعیتی ۹۲ نفر در هکتار را نشان می‌دهد. براساس آخرین تغییراتی که در تقسیمات کالبدی شهر سنندج ایجاد شده، هم‌اکنون شهر سنندج از پنج منطقه شهری و چهار ناحیه شهری منفصل تشکیل شده است (احمدی، ۱۳۹۶: ۱۵۰؛ مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

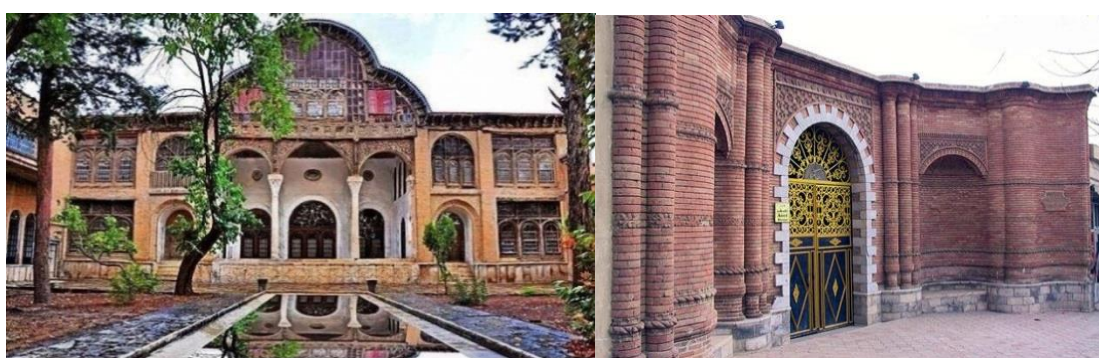
شهر سنندج ظرفیت‌های بسیاری در زمینه شهر خلاق دارد. این شهر در ۸ آبان ماه ۱۳۹۸ از سوی سازمان یونسکو به‌عنوان «شهر خلاق موسیقی» در جمع ۲۴۶ شهر شبکه شهرهای خلاق جهانی یونسکو و همچنین ۴۸ شهر خلاق موسیقی جهان ثبت شده است. این شهر با وجود عناصر و جاذبه‌های تاریخی، ارزش‌های فرهنگی قوم کرد، رویدادهای فرهنگی، هنرمندان فاخر، طراحی و معماری ویژه منطقه، جاذبه‌های منحصربه‌فرد طبیعی (آبیدر به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین سینماهای روباز جهان: آبیدر با پرده‌ای در ابعاد ۲۵×۱۲ متر، یکی از بزرگ‌ترین سینماهای روباز جهان محسوب می‌شود (Kurdistan.mcth.ir, Kurdistan.irib.ir)). باغ امیریّه موجود در آن نیز از بزرگ‌ترین سینمای روباز (تابستانه) کشور در این باغ قرار گرفته است (مهندسین مشاور زرکشت پایدار، ۱۳۹۲: ۸۰). همچنین صنایع‌دستی سنندج و جاذبه‌های گردشگری، ظرفیت‌های بسیار دیگری در شهر خلاق دارد (شکل‌های ۵-۷).

شکل ۴. موقعیت شهر سنندج در تقسیمات کشوری

شکل ۵. سنندج، شهر خلاق موسیقی

شکل ۶. خانه آصف وزیری و عمارت مشیردیوان سنندج (خانه خلاق صنایع دستی)

شکل ۷. آیدر و باغ امیریه آن به‌عنوان بزرگ‌ترین سینمای روباز کشور

یافته‌های پژوهش

در این قسمت از پژوهش به‌منظور بررسی مهم‌ترین ابعاد تأثیرگذار برای تحقق شهر خلاق در برنامه‌ریزی راهبردی سنندج، از مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. معادلات ساختاری در نرم‌افزار Amos بررسی شده است. براساس نتایج این مدل، در جدول ۵ مقادیر غیراستاندارد (Estimate)، خطای معیار (S.E)، نسبت بحرانی (C.R) و سطح تحت پوشش (مقدار P) نشان داده شده است. نتایج جدول نشان می‌دهد همه پارامترهای لاندن تفاوت معناداری با مقدار صفر دارند. مقدار سطح معناداری P در همه روابط فوق کمتر از ۰/۰۵ و نزدیک به صفر است. همچنین نسبت بحرانی (C.R) مناسب (بیشتر از ۱/۹۶) و

خطای استاندارد (S.E.) پایین است که نشان می‌دهد همه روابط موجود در این مدل تأیید شده است. همچنین نتایج ارزیابی اعتبار مدل فوق (جدول ۶)، بیانگر آن است که در مدل Amos سنجش سه شاخص مقدار ریشه میانگین مربعات خطای برآورد و سطح معناداری و خی دو مدل، اهمیت بیشتری به دیگر شاخص‌ها دارد. درجه آزادی (DF) برابر ۵۱ و از صفر دور است که مطلوبیت مدل را نشان می‌دهد. مقدار خی دو در این قسمت ۱۷۰/۹۵۱ و مقدار P آزمون خی دو ۰/۰۰۰ برآورد شده که نشان‌دهنده وضعیت مناسب داده‌های پژوهش است. همچنین کای اسکوئر نسبی (بهنجار شده) (CMIN/DF) ۳/۳۵۲ است که برازش قابل قبول مدل را نشان می‌دهد. مقادیر میان ۳ تا ۲ برازش خوب و مقادیر ۵ تا ۱ برازش مطلوب و قابل قبول را نشان می‌دهند. شاخص برازش افزایشی IFI برابر با ۰/۹۳۱، شاخص برازش تطبیقی CFI برابر با ۰/۹۳۰ و شاخص برازش توکر-لویس TLI برابر ۰/۹۱۰ است که جزء گروه شاخص برازش و نمایانگر برازش قابل قبول مدل است.

جدول ۵. رگرسیون وزنی مدل پیش فرض

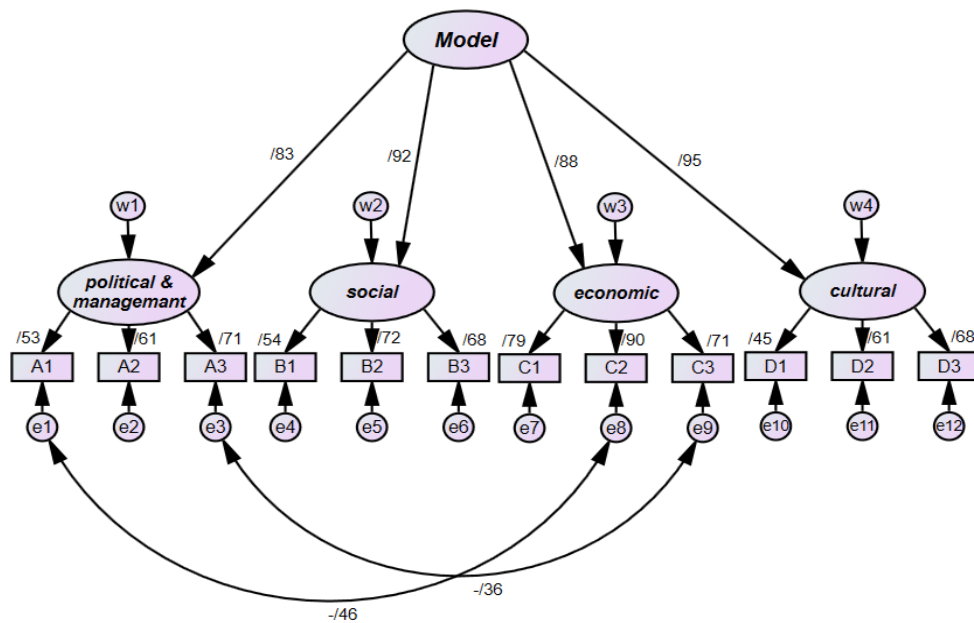
			Estimate	S.E.	C.R.	P
economic	<---	Model	۱/۰۰۰			
social	<---	Model	۱/۰۰۰			
cultural	<---	Model	۱/۰۰۰			
Political & managemant	<---	Model	۱/۰۰۰			
s7	<---	economic	۱/۰۰۰			
s19	<---	economic	۱/۳۱۷	۰/۰۶۲	۲۱/۲۲۳	***
s21	<---	economic	۱/۱۴۹	۰/۰۶۴	۱۷/۸۵۸	***
s25	<---	social	۱/۰۰۰			
s32	<---	social	۱/۱۱۳	۰/۰۷۸	۱۴/۳۲۴	***
s39	<---	social	۰/۷۰۷	۰/۰۶۹	۱۰/۱۶۹	***
s60	<---	cultural	۱/۰۰۰			
s62	<---	cultural	۰/۹۸۴	۰/۰۸۴	۱۱/۷۷۲	***
s65	<---	cultural	۰/۶۴۹	۰/۰۷۸	۸/۲۹۰	***
s67	<---	Political & managemant	۱/۰۰۰			
s71	<---	Political & managemant	۰/۷۳۱	۰/۰۶۶	۱۱/۰۲۷	***
s75	<---	Political & managemant	۰/۶۳۳	۰/۰۶۸	۹/۳۴۸	***

جدول ۶. شاخص‌های اصلی برازش مدل مرتبه دوم

شاخص	علائم اختصاری	نمرات	برازش قابل قبول مدل
(کای اسکوئر)	Chi-square	۱۷۰/۹۵۱	-
سطح معناداری	Probability level	۰/۰۰۰	-
درجه آزادی	DF	۵۱	-
کای اسکوئر نسبی (بهنجار شده)	CMIN/DF	۳/۳۵۲	مقادیر بین ۳ تا ۵
شاخص نیکویی برازش	GFI	۰/۹۳۰	مقادیر بین ۰/۹۰ تا ۰/۹۵
شاخص نیکویی برازش مقتصد	PGFI	۰/۶۰۸	مقادیر بین ۰/۵۰ تا ۰/۵۵
شاخص برازش افزایشی	IFI	۰/۹۳۱	مقادیر بین ۰/۹۰ تا ۰/۹۵
شاخص برازش توکر-لویس	TLI	۰/۹۱۰	مقادیر بین ۰/۹۰ تا ۰/۹۵
شاخص برازش تطبیقی	CFI	۰/۹۳۰	مقادیر بین ۰/۹۰ تا ۰/۹۵
شاخص نسبت اقتصاد	PRATIO	۰/۷۷۳	مقادیر بین ۰/۵۰ تا ۰/۶۰
شاخص برازش مقتصد هنجار شده	PNFI	۰/۶۹۹	مقادیر بین ۰/۵۰ تا ۰/۶۰
شاخص برازش تطبیقی مقتصد	PCFI	۰/۷۱۹	مقادیر بین ۰/۵۰ تا ۰/۶۰
ریشه دوم میانگین مربعات خطای برآورد	RMSEA	۰/۰۷۸	مقادیر بین ۰/۰۵ تا ۰/۰۸

در ادامه، برآورد شاخص برازش مقتصد شامل (شاخص نسبت اقتصاد)، PRATIO برابر $0/773$ برازش خوب مدل، شاخص نیکویی برازش مقتصد PGFI برابر $0/608$ برازش خوب مدل، شاخص برازش مقتصد هنجار شده PNFI برابر $0/699$ و شاخص برازش تطبیقی مقتصد PCFI برابر $0/719$ محاسبه شده است که مقدار عددی هر کدام از شاخص‌های ذکر شده برازش خوب مدل را نشان می‌دهند. در نهایت می‌توان به ریشه دوم میانگین مربعات خطای برآورد RMSEA برابر $0/078$ اشاره کرد که برازش قابل قبول مدل و مقدار عددی کمتر از $0/05$ برازش خوب مدل را گزارش می‌دهد؛ از این رو با توجه به نتایج می‌توان عنوان گفت مدل مفهومی پژوهش ترسیم شده از برازش قابل قبول و مطلوبی برخوردار است.

یافته‌های حاصل از مدل نشان می‌دهد که کدام ابعاد اهمیت کمتر و کدام ابعاد اهمیت بارزتر و بیشتری برای تحقق شهر خلاق داشته است. عامل (بعد) فرهنگی با بار عاملی $0/95$ مهم‌ترین عامل شناخته شده است. سپس عامل اجتماعی با بار عاملی $0/88$ ، عامل اقتصادی با بار عاملی $0/88$ و در نهایت عامل مدیریتی و سیاسی با بار عاملی $0/83$ در مرتبه آخر و به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین عامل مشخص شده است (شکل ۸). در جدول ۷، به متغیرهای موجود در مدل نهایی اشاره شده است. براساس یافته‌ها، بعد فرهنگی با متغیرهای توسعه و برنامه‌ریزی خلاقانه فرهنگی سبب حس تعلق افراد به فضای شهری، اجرای پروژه‌ها و رویدادهای فرهنگی خلاق نیازمند پرداخت تسهیلات تشویقی و تسهیل صدور مجوزهای لازم و پتانسیل‌های جغرافیایی و شهری لازم برای اجرای دستاوردهای خلاقانه فرهنگی در منطقه مسکونی به‌عنوان تأثیرگذارترین بعد در جهت برنامه‌ریزی شهر خلاق در سطح مناطق شهر سنندج شناخته شده است. بعد سیاسی و مدیریتی در تحقق برنامه‌ریزی شهر خلاق در شهر سنندج کمترین امتیاز و بار عاملی را دارد یکی از ضعیف‌ترین ابعاد شهر خلاق است؛ بنابراین حرکت در مسیر برنامه‌ریزی شهر خلاق نیازمند برطرف کردن این ضعف‌ها و تقویت فرصت‌های خلاق شهر است.

شکل ۸. مدل مفهومی مهم‌ترین ابعاد تأثیرگذار برای تحقق شهر خلاق سنندج

جدول ۷. متغیرهای نهایی شناسایی شده در مدل معادلات ساختاری

کد	ابعاد	متغیر
A1	اقتصادی	یاری از یک فرد نوآور برای تحول زندگی شخصی و امور خود
A2		طراحی فضای شهری و پیش‌روی در پیاده‌رو از سوی کسب‌وکارهای منطقه‌ای، به‌ویژه رستوران‌ها در پویایی اقتصادی
A3		استفاده از کارت‌های بانکی در پرداخت هزینه سوخت‌گیری در منطقه مسکونی
B1	اجتماعی	شناخت کافی مشاهیر، صنایع و پیشینه منطقه خود
B2		جذب افراد خلاق منطقه از فرهنگسراها و دریافت ایده‌های آن‌ها از سوی شهرداری
B3		وجود مراکز در منطقه برای ارائه تحقیقات علمی از سوی ساکنان دارای مدارج دانشگاهی برای رشد استعدادهای علمی و توسعه خلاقانه منطقه
C1	فرهنگی	توسعه و برنامه‌ریزی خلاقانه فرهنگی مسبب حس تعلق افراد به فضای شهری
C2		اجرای پروژه‌ها و رویدادهای فرهنگی خلاق نیازمند پرداخت تسهیلات تشویقی و تسهیل صدور مجوز لازم
C3		پتانسیل‌های جغرافیایی و شهری لازم برای اجرای دستاوردهای خلاقانه فرهنگی در منطقه مسکونی
D1	سیاسی	احساس رضایت خانواده و فرزندان از سکونت در این منطقه
D2		حفظ منزلت و کرامت انسانی گروه‌های مختلف جامعه از مأموریت‌های فرهنگی شهرداری
D3		همزیستی افراد با قومیت‌ها و نژادهای مختلف در کنار یکدیگر

جدول ۸. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی

شناسه	عوامل داخلی		
S	ضریب	عامل	امتیاز
قوت‌ها - Strengths			
S1	۰/۰۵	۴	۰/۲۰
S2	۰/۰۴	۴	۰/۱۶
S3	۰/۰۱	۳	۰/۰۳
S4	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
S5	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
S6	۰/۰۱	۳	۰/۰۳
S7	۰/۰۴	۴	۰/۱۶
S8	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
S9	۰/۰۴	۴	۰/۱۶
S10	۰/۰۳	۳	۰/۰۹
شناسه	ضریب	عامل	امتیاز
قوت‌ها - Strengths			
S11	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
S12	۰/۰۳	۴	۰/۱۲
S13	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
S14	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
ضعف‌ها - Weakness			
W1	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
W2	۰/۱۱	۱	۰/۱۱
W3	۰/۰۵	۲	۰/۱۰
W4	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
W5	۰/۰۶	۲	۰/۱۲
W6	۰/۰۵	۱	۰/۰۵
W7	۰/۰۶	۲	۰/۱۲
W8	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
W9	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
W10	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
W11	۰/۰۵	۱	۰/۰۵
W12	۰/۰۳	۱	۰/۰۳
W13	۰/۰۴	۱	۰/۰۴
-	جمع	۱	۲/۴۸

جدول ۹. ماتریس ارزیابی عوامل خارجی

شناسه	عوامل خارجی	ضریب	عامل	امتیاز
O	فرصت‌ها - opportunities			
O1	بسترسازی برای جلب ایده‌های نو و ایجاد فضای مناسب برای مطرح‌شدن افراد خلاق	۰/۰۳	۳	۰/۰۹
O2	افزایش مشارکت عمومی و استفاده از پیشنهادهای مردم برای طراحی، اداره و مدیریت شهر	۰/۰۴	۴	۰/۱۶
O3	سرمایه‌گذاری و اهدای تسهیلات به شرکت‌های دانش‌بنیان	۰/۰۳	۳	۰/۰۹
O4	ایجاد فضای مناسب و امن برای معاملات بین‌المللی و منطقه‌ای	۰/۰۳	۴	۰/۱۲
O5	استفاده از ظرفیت‌های توریستی شهر سنندج برای جذب گردشگر با استفاده از ایده‌های جدید و خلاق	۰/۰۵	۴	۰/۲۰
O6	ایجاد بسترهای مناسب برای دولت الکترونیک	۰/۰۲	۴	۰/۰۸
O7	استقرار فناوری‌های نوین در زمینه‌های مختلف فرهنگی و گردشگری	۰/۰۳	۴	۰/۱۲
O8	ایجاد بستر مناسب برای فعالیت‌های فرهنگی و هنری	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
O9	ایجاد بستر مناسب برای سکونت اقوام مختلف به منظور کمک به ایجاد و توسعه صنایع جدید و به‌روز شهری	۰/۰۳	۳	۰/۰۹
O10	احساس وظیفه و ملزم‌دانستن شهروندان به معیارهای نظم و قانون	۰/۰۹	۳	۰/۲۷
T	تهدیدها - Threats			
T1	محدودبودن سازمان‌های حمایتگر از خلاقیت‌ها و ایده‌های نو	۰/۰۹	۲	۰/۱۸
T2	نا توانی در بهره‌گیری از ظرفیت‌های شهر سنندج برای تبدیل‌شدن به شهر خلاق	۰/۱۱	۲	۰/۲۲
T3	بی‌توجهی عمومی به منظر شهری و برندسازی شهری	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
T4	کاهش میزان مشارکت عمومی مردم	۰/۰۵	۲	۰/۱۰
T5	بی‌توجهی به شاخص‌ها و زیرساخت‌های شهر خلاق در راهبردهای شهر سنندج	۰/۰۵	۱	۰/۰۵
T6	وجود شیوه‌های سنتی و محدودیت‌های ساختاری سازمانی	۰/۰۴	۱	۰/۰۴
T7	کم‌رنگ‌بودن فرهنگ صحیح مصرف منابع شهری مانند آب به‌صورت خلاقانه	۰/۰۷	۱	۰/۰۷
T8	کم‌شدن اجرای برنامه‌های فرهنگی که به معرفی آداب و رسوم اقوام بومی می‌پردازد.	۰/۰۶	۱	۰/۰۶
T9	کم‌رنگ‌شدن حفظ منزلت و کرامت انسانی گروه‌های مختلف جامعه از سوی نهادهای شهری	۰/۰۹	۱	۰/۰۹
-	جمع		۱	۲/۱۹

منبع: نگارندگان

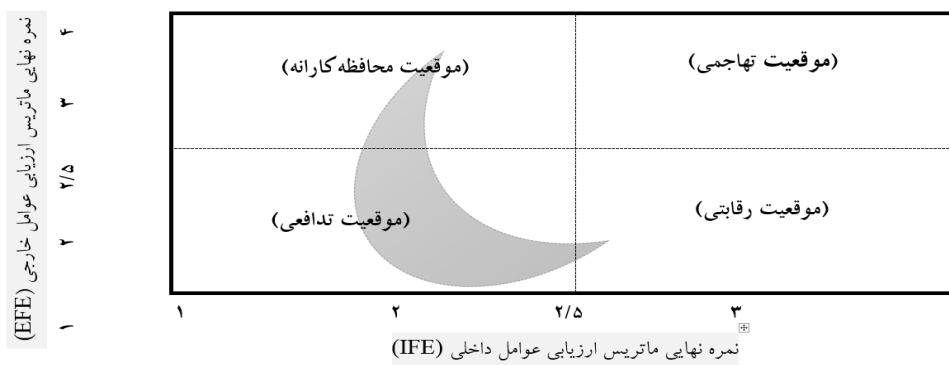
در این قسمت از پژوهش، به‌منظور شناسایی پتانسیل‌ها، موانع و محدودیت‌های برنامه‌ریزی راهبردی برای دستیابی به شهر خلاق، از ماتریس SWOT استفاده شده است. با توجه به پرسشنامه توزیع‌شده و پیشینه پژوهش، ماتریس نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج با توجه به شاخص‌های شهر خلاق، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و ماتریس عوامل خارجی انجام شده است. براساس جدول ۸، جمع کل امتیاز نهایی ارزیابی عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) و برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج با رویکرد شهر خلاق حدود ۲/۴۸ است. براساس جدول ۹ نیز جمع کل امتیاز نهایی ارزیابی عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) حدود ۲/۱۹ شده است. این امتیاز نشان می‌دهد وزن کلی تهدیدها از فرصت‌ها در این باره بیشتر بوده است و امکان غلبه تهدیدها بر فرصت‌ها وجود دارد. در ادامه، یافته‌های حاصل از بررسی و ارزیابی عوامل خارجی و داخلی با استفاده از تکنیک SWOT (تجزیه و تحلیل قوت‌ها و ضعف‌ها، و فرصت‌ها و تهدیدها) و توفان فکری و اجماع‌نخبگانی که در نظرسنجی این پژوهش با هدف «برنامه‌ریزی راهبردی شهر خلاق و میزان قابلیت تحقق آن» مشارکت داشته‌اند، اولویت‌بندی شده است.

همچنین براساس فرایند تحلیلی این مدل، در ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی (IE)، چهار نوع راهبرد محافظه‌کارانه، تهاجمی، رقابتی و تدافعی پیش‌بینی شده است. راهبرد محافظه‌کارانه بر حفظ وضع و حمایت درونی، راهبرد تهاجمی بر رشد و توسعه، راهبرد تدافعی بر کاهش یا انحلال و راهبرد رقابتی نیز بر حفظ وضع موجود و حمایت درونی

تأکید دارند. براساس یافته‌های این پژوهش، راهبردهای تدافعی و سپس محافظه‌کارانه مبنی بر کاهش مسائل و مشکلات و حفظ شرایط موجود در شهر سنندج، بیشترین میزان ارزش را دارند (شکل‌های ۹ و ۱۰).

شکل ۹. موقعیت راهبردی شهر سنندج در ماتریس یکپارچه داخلی-خارجی

شکل ۱۰. هلال راهبردی شهر سنندج از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق-وضعیت فعلی

یافته‌های این بخش نشان می‌دهد راهبردهای SO به‌عنوان راهبرد تهاجمی مانند «برنامه‌ریزی برای حمایت از کارآفرینی و استفاده از استعدادها» و «استفاده از سرمایه‌های فرهنگی همانند موسیقی» که این بند در سال ۱۳۹۸، برای شهر سنندج به اعلام یونسکو شد، راهبردهای WO به‌عنوان راهبردهای محافظه‌کارانه مانند «ایجاد فرصت‌های شغلی برابر برای افراد تحصیل کرده و خلاق و جذب به‌کمک آزمون‌های استاندارد»، راهبردهای ST از جمله «تقویت نهادهای مدنی و سازمان‌های مردمی برای افزایش سرمایه اجتماعی و مطرح‌شدن ایده‌های نو در مشارکت بیشتر مردم در اجتماع» و راهبردهای WT تدافعی مانند «سرمایه‌گذاری بر زیرساخت‌های مناسب برای ایجاد شهر خلاق» بیشترین امتیازها را به دست آورده‌اند (شکل ۹). براساس اطلاعات جمع‌آوری‌شده بهترین راهبردها برای برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج از منظر شهر خلاق، راهبردهای تدافعی (WT)، هستند. براساس این راهبردها می‌توان با برطرف کردن ضعف‌ها و تبدیل

فرضیه شهر خلاق بر این باور است که مردم عادی می‌توانند رقم‌زننده اتفاقات غیرعادی فرهنگی و هنری باشند. قرن حاضر عصر فراصنعتی، عصر دانش و دانایی‌محوری، عصر سرعت و بالاخره عصر خلاقیت و نوآوری است. همچنین امروزه مدیریت دانش شاخصی جدید از نوآوری در شهرهاست که صاحب‌نظران به آن توجه کرده‌اند. در واقع در شهر خلاق، مدیریت شهری خلاق با تلفیق اندیشه‌ها و ایده‌های مدیران شهری مدرن با ارزش‌های بومی برای حل مسائل و مشکلات شهری گام برمی‌دارد. افراد خلاق موجب قدرتمندشدن شهر و رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر می‌شوند. این افراد سرمایه‌های انسانی هستند که باید با بسترسازی مناسب در مدیریت شهری مشارکت داده شوند؛ از این رو در پژوهش حاضر، براساس روش برنامه‌ریزی راهبردی-عملیاتی، ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های شهر خلاق سنج شناسایی شدند. این شهر پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بسیاری دارد که یک مورد آن در حوزه صنایع فرهنگی (موسیقی) در سال ۱۳۹۸ ثبت یونسکو شد. همچنین مسائل پیش‌روی شهر خلاق در این شهر بررسی شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد سنج در بعد فرهنگی با بار عاملی ۰/۹۵ بیشترین تأثیرگذاری را در برنامه‌ریزی راهبردی شهر خلاق داشته است. بعد اجتماعی با بار عاملی ۰/۹۲، عامل اقتصادی با بار عاملی ۰/۸۸ و در نهایت عامل مدیریتی و سیاسی با بار عاملی ۰/۸۳ در مرتبه آخر و به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین عامل شناسایی شده است. همچنان که نتایج نشان می‌دهد، بعد فرهنگ در ارتباط با شهر سنج به دلیل وجود پتانسیل‌های بالای فرهنگی که در گذر زمان همچنان هویت اصلی‌شان را حفظ کرده‌اند، بیشترین میزان تأثیرگذاری را در تحقق خلاقیت دارد. این یافته با الگوی نظری فلوریدا برای تحقق شهر خلاق، مبتنی بر تأکید بر فرهنگ که تمایزبخش ویژگی‌های خاص جوامع انسانی و دستاوردهای فرهنگی آن‌هاست، تطبیق دارد. همچنین خلاقیت سبب می‌شود فرصت‌های توسعه پیوسته تکامل یابد و اقداماتی برای تولید ثروت و افزایش بازدهی اقتصادی، ارتقای زیبایی‌های بصری در محیط شهری یا حل مسائل اجتماعی (حاشیه‌نشینی، فقر و غیره) در سطح شهر صورت پذیرد. این موضوع به‌ویژه در سطح شهر سنج، با اینکه پتانسیل‌های بسیاری در زمینه شهر خلاق دارد، با مسائل بسیاری از جمله حاشیه‌نشینی و ضریب بیکاری بالا نیز مواجه است، از این رو، گسترش بسترهای خلاقیت، می‌تواند سبب ارتقای شاخص‌های توسعه‌یافتگی شهر شود و بسیاری از مسائل شهر را در زمینه زیرساختی و اقتصادی حل یا تعدیل‌کند. قابل ذکر است، تحقق شهر خلاق در تمام جوانب و فراهم کردن زیرساخت‌های آن، خود بستر توسعه شهر را نیز فراهم می‌آورد. این شهر در کنار ظرفیت‌های بسیاری که در زمینه شاخص‌های شهر خلاق دارد، در ارتباط با زیرساخت‌های شهر خلاق وضعیت مطلوبی ندارد و این مسئله به‌ویژه در ورودی جنوبی شهر به دلیل انطباق بر منطقه حاشیه شهری (نایسر و نله، شهرک مولوی و غیره) و همچنین تجمع دست‌فروش‌ها در این ورودی بر تعریف و تقویت فضای شهری خلاق تأثیر منفی گذاشته است و باید ساماندهی و مدیریت شود.

همچنان که در مدل مفهومی نیز نشان داده شد، برای تعدیل یا حذف این مسائل و تقویت شهر خلاق، این شهر نیازمند شناسایی ضعف‌ها، قوت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش‌رو با رویکرد راهبردی است. در این مطالعه از مهم‌ترین مسائل پیش‌رو در کنار ضعف زیرساخت‌های شهر خلاق می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: نبود شایسته‌سالاری برخی مدیران و کارشناسان شهری، حمایت‌نکردن از افراد صاحب ایده و نوآوری، نداشتن ابتکار عمل سازمان‌های حوزه

مدیریت شهری، فعال‌نبودن برخی مدیران شهری در تحقق عدالت اجتماعی، کاهش مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری‌ها، ناتوانی در بهره‌گیری از دیگر ظرفیت‌های شهر سنندج برای تحقق خلاقیت. دیگر یافته‌ها نشان می‌دهد امتیاز نهایی ارزیابی عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)، ۲/۴۸ و امتیاز نهایی ارزیابی عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) ۲/۱۹ شده است. این امتیاز نشان می‌دهد وزن کلی تهدیدها از فرصت‌ها در این باره بیشتر بوده است و امکان غلبه تهدیدها بر فرصت‌ها وجود دارد؛ از این‌رو برای حل مسائل پیش‌رو بر راهبرد تدافعی به‌منظور کاهش مسائل و مشکلات و حفظ شرایط موجود در شهر سنندج تأکید شده است؛ بنابراین براساس الگوی نظری لندری، خلاقیت در شکل‌های مختلف و به‌کمک راه‌های مختلف و مراحل متفاوت و در یک فرایند توسعه‌ای و به‌صورت چرخه‌ای با تأکید بر افزایش ظرفیت تولید ایده در شهر، تبدیل ایده به واقعیت، انتشار ایده‌ها و ایجاد بازارهای جدید اتفاق می‌افتد؛ از این‌رو برای شهر سنندج براساس راهبرد شناسایی‌شده و مطابق الگوی لندری، حمایت از سرمایه‌های فرهنگی، برنامه‌ریزی برای ارتقای موقعیت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای شهر سنندج، سرمایه‌گذاری بر زیرساخت‌های مناسب برای شهر خلاق، فراهم‌کردن زیرساخت‌های مجازی و تسهیل در ارتباطات الکترونیکی و بهره‌گیری از افراد نوآور، خلاق در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها می‌تواند برای کاهش یا حذف مسائل پیش‌رو کارساز باشند. به همین دلیل راهکارهای زیر برای تقویت شهر خلاق سنندج، پیشنهاد شده است:

راهکارهای اقتصادی

- توجه و توسعه شرکت‌های خصوصی به‌عنوان موتورهای محرک خلاقیت؛
- اعمال سیاست‌های تشویقی برای تقویت عملکردهای اقتصادی مورد نیاز و دارای ظرفیت توسعه خلاقانه در بافت‌های شهری؛
- افزایش بودجه برای فرهنگ، هنر و ادبیات با اولویت قراردادن مناطق در سطح پایین و پایین‌تر؛
- بهبود وضعیت اقتصادی ساکنان مناطق با استفاده از گسترش دفاتر کارآفرینی شهری و پرورش متخصصان رشته‌های مختلف.

راهکارهای فرهنگی - اجتماعی

- توسعه زیرساخت‌های هنری و فرهنگی به‌عنوان راهبرد اصلی شهرها برای تبدیل‌شدن به شهر خلاق در شهر سنندج به‌ویژه در منطقه ۱؛
- استفاده از هنرمندان و نمود هنرهای ایشان در منظر شهری؛
- برگزاری جشنواره‌ها، کارگاه‌ها و نمایشگاه‌ها برای گروه‌های مختلف سنی و خانواده‌ها و ایجاد خانه‌های هنر برای حمایت از طرح‌های خلاقانه در شهر سنندج؛
- حمایت از تنوع در فرهنگ، هنر، افزایش دسترسی و مشارکت در هنر و فرهنگ شهری.

راهکارهای کالبدی

- ساماندهی مطلوب بافت‌های تاریخی و بافت‌های فرسوده و ارائه امکانات و خدمات ارتباطی و همچنین ایجاد مراکز علمی در سطح مناطق بافت فرسوده شهر سنندج؛
- خلق فضاهای شهری با ظرفیت جذب و نگهداری طبقات خلاق شهری؛
- پیش‌بینی کاربری‌های خدماتی که متضمن تداوم حضور خلاقانه شهروندان باشد؛
- در مناطق شهر سنندج می‌توان فضاهایی را برای نخبگان و سازمان‌های پیشرفته به‌عنوان مکان‌های طبقه خلاق جامعه اختصاص داد. این امر به‌منظور استفاده از ایده‌های خلاق آن‌ها برای توسعه شهری، ارتقای کیفیت زندگی شهری و ترسیم و تحقق آینده‌آرمانی برای هریک از مناطق شهر در حرکت به‌سوی شهرهای دانایی‌محور صورت می‌گیرد.

راهکارهای مدیریتی

- ارتباط صنعت و مدیریت شهری با دانشگاه‌ها و ارزش‌گذاری به نوآوران؛
- همگرایی بیشتر متخصصان جامعه و مسئولان مدیریت شهری برای مدیریت مطلوب هریک از مناطق شهر سنندج؛
- توزیع عادلانه خدمات و امکانات علمی و فناوری و همچنین مراکز آموزش عالی در سطح مناطق شهر با تأکید بر سرمایه‌گذاری بیشتر در مناطق سطح پایین برای ایجاد هماهنگی در توسعه و حرکت همه مناطق به‌سوی تحقق شهر خلاق؛
- تشکیل انجمن نخبگان و اتاق‌های فکر نخبگان مدیریت شهری در شهر سنندج برای پرکردن خلأ موجود در نظام تصمیم‌گیری و کمک به نیروهای مدیریتی.

منابع

- احمدی دهرشید، عاطفه (۱۳۹۶). تبیین تحولات اقتصاد فضای ناحیه پیراشهری سنندج، استادان راهنما: دکتر محمدتقی رهنمایی و دکتر حسن افراخته، رساله دکتری، گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه خوارزمی تهران.
- جاوید، محمدهادی، حسین‌پور، سیدعلی و مصطفی اکبری مطلق (۱۳۹۲). شهر خلاق برنامه‌ریزی راهبردی، جلد اول، تهران: انتشارات طحان.
- رضاییان قراگوزلو، علی، قادری، اسماعیل و رمضان میرعباسی (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی شهر خلاق، تهران: انتشارات آذرخش.
- رفیعیان، مجتبی و مرتضی شعبانی (۱۳۹۴). «تحلیل شاخص‌های خلاقیت شهری در نظام سکونتگاهی استان مازندران»، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، شماره ۵، صص ۱۹-۳۴.
- سیف‌الدینی، فرانک، میره، محمد و زهرا پورشیخانی (۱۳۸۶). «جغرافیا، شهر و برنامه‌ریزی شهری در بستر جهانی‌شدن»، نشریه مسکن و انقلاب، شماره ۱۲۰، صص ۶۲-۷۵.
- شورت، جان رنه، و کیم یونگ هیون (۱۳۸۹). شهرها و نظام‌های اقتصادی، ترجمه ابوالفضل مشکینی، فرهاد پرهیز، علیرضا غلامی و حافظ مهدنژاد، تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی، وزارت مسکن و شهرسازی.
- شهبان، پویان و عرفانه رهگذر (۱۳۹۱). «پیوند محیط خلاق با شهر»، مجله منظر، شماره ۱۹، صص ۶۸-۷۳.
- قربانی، رسول، حسین‌آبادی، سعید و علی طورانی (۱۳۹۲). «شهرهای خلاق، رویکردی فرهنگی در توسعه شهری»، مجله مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، شماره یازدهم، صص ۱-۱۸.
- مختاری ملک‌آبادی، رضا، سقایی، محسن و فاطمه ایمان (۱۳۹۳). «سطح‌بندی مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای»، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، شماره ۱۶، صص ۱۲۰-۱۵۰.
- ملکی، سعید، مرادی مفر، سمیرا و اکبر حسین‌زاده (۱۳۹۴). «اولویت‌بندی شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل تحلیل شبکه ANP (مورد مطالعه: مناطق شهری ۱ و ۴ شهر زنجان)»، نشریه شهر پایدار، شماره ۱، صص ۷۸-۹۸.
- مهندسین مشاور زرکشت پایدار (۱۳۹۲). مطالعات بازنگری طرح جامع گردشگری استان کردستان، اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کردستان.
- ربانی خوراسگانی، علی، ربانی، رسول، ادیبی سده، مهدی و احمد مؤذنی (۱۳۹۰). «بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور (مورد مطالعه: اصفهان)»، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۲۱، صص ۱۵۹-۱۸۰.
- کلانتری، محسن، رجایی، سیدعباس و باقر فتوحی مهربانی (۱۳۹۵). «تحلیلی بر برخورداری کلان‌شهرهای ایران از شاخص‌های شهر خلاق»، مجله پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، شماره چهارم، صص ۵۸۷-۶۱۲.
- موسوی، میرنجف (۱۳۹۳). «رتبه‌بندی محلات شهر سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تأکید بر تحقق شهر خلاق با استفاده از تاپسیس و ANP»، شماره ۱۰، صص ۱۹-۳۸.
- دانشپور، زهره (۱۳۸۷). درآمدی بر نظریه‌های برنامه‌ریزی: با تأکید ویژه بر برنامه‌ریزی شهری، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- محمدی، کمال و محسن مجیدفر (۱۳۸۹). «یادداشت بر شهر خلاق»، ماهنامه شهرداری‌ها، شماره ۱۱، ص ۱۰۰.

- پارسی، حمیدرضا و بهراد فرهمینی فراهانی (۱۳۹۲). «طرحواره ذهنی، فضای شهری، خلاقیت»، مجله معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، شماره ۱۷، صص ۳۰۳-۳۱۵.
- سرور، رحیم، اکبری، مجید، امانی، مریم و مرضیه طالشی انبوهی (۱۳۹۵). «تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق (مطالعه موردی: شهر بناب)»، مجله جغرافیا، شماره ۴۸، صص ۳۲۲-۳۵۱.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن.
- Aalat, I., & Boogaarts, I. (2002). From Museum to Mass Entertainment: The Evolution of the Role of Museums in cities. *European Urban and Regional Studies*, 9, 195-200.
- Ahmadi Dehrashid, A. (2017). *Explaining Space Economy Evolution of Peri-Urban Area of Sanandaj* (Doctoral Dissertation in): Kharazmi University of Tehran. (In Persian)
- Batabyal, A., & Beladi, H. (2016). The Effects of Probabilistic Innovations on Schumpeterian Economic Growth in a Creative Region. *Economic Modelling*, 53, 224-230.
- Cooke, P., & Lazzeretti, L. (2008). *Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development*, Cheltenham. UK; Northampton, MA: Edward Elgar.
- Costa, P., Magalhães, M., Vasconcelos, B., & Sugahara, G. (2007). A discussion on the governance of 'Creative Cities': Some insights for policy action. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 61(3), 122-132.
- Daneshpour, Z. (2008). *An Introduction to Planning Theories: With Special Emphasis on Urban Planning*. Tehran: Shahid Beheshti University Press. (In Persian)
- Durmaz, S. B. (2015). Analyzing the quality of place: Creative clusters in Soho and Beyoğlu. *Journal of Urban Design*, 20(1), 93-124.
- Florida, R. (2005). *Cities and the Creative Class*. London, UK: Routledge.
- Florida, R. L., & Kennedy, M. (1988). Venture Capital, High Technology and Regional Development. *Regional Studies*, 22, 33-48.
- Gholami, A., & Mahdenjad, H. (2010). Tehran: Urban Planning Studies and Research Center Publications, Ministry of Housing and Urban Development. (In Persian)
- Ghorbani, R., & Hosseinabadi, S. T. (2013). Creative Cities, Cultural Approach to Urban Development. *Journal of Geographical Studies of Arid Areas*, 3(11), 1-18. (In Persian)
- Hartley, J., Potts, J., MacDonalds, T., Erkunt, C., & Kufleitner, C. (2012). CCI Creative City Index 2012 final report. ARC Centre of Excellence for Creative Industries and Innovation, Queensland.
- Jacob Trip, J., & Arie, R. (2013). Creative City Policy and the Gap with Theory. *European Planning Studies*, 22(12), 2490-2509.
- Javid, M-H., Hosseimpour, S-A., & Akbari Motlagh, M. (2013). *Creative City of Strategic Planning* (Vol. 1). Tehran: Tahan Publications. (In Persian)
- Kalantari, M., Rajaei, S-A., & Baqer Fotouhi., M. (2016). An Analysis of the Metropolitan Areas of Iran Having the Characteristics of a Creative City. *Journal of Geographical Research on Urban Planning*, 4(4), 612-587. (In Persian)
- Landry, C. (2012). *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London, UK: Earthscan.
- Landry, C., & Bianchini, F. (1995). *The Creative City* (Vol. 12). London: Demos in Association with Comedia.

- Maleki, S., Moradi Mafer, S., & Hosseinzadeh, A. (2015). Prioritization of Creative City Indicators Using ANP Network Analysis Model (Case Study: Urban Areas 1 and 4 of Zanjan City). *Sustainable City Journal*, (1), 78-98. (In Persian)
- Mohammadi, K., & Majidfar, M. (2010). Notes on the Creative City. *Municipalities Monthly*, 11(100). (In Persian)
- Mokhtari Malekabadi, R., Saghaei, M., & Iman, I. (2014). Leveling of Fifteen Areas of Isfahan in terms of Creative City Indicators Using Regional Planning Models. *Journal of Research and Urban Planning*, 5(16), 120-150. (In Persian)
- Mousavi, M-N. (2014). Ranking of Sardasht Neighborhoods in Terms of Moving Towards Creativity with Emphasis on the Realization of a Creative City Using TOPSIS and ANP. 19-38. (In Persian)
- Musterd, S. (2010). The Creative Cultural Knowledge City, Some Conditions. Paper presented at the University of Kaiserslautern, 2002, p2.
- Parsi, H., & Farhamini Farahani, B. (2013). Mental Schema, Urban Space, Creativity. *Armanshahr Journal of Architecture and Urban Planning*, 17, 303-315. (In Persian)
- Rabbani Khorasgani, A., Rabbani, R., Adibi Sedeh, M., & Moazeni, M. (2011). A Study of the Role of Social Diversity in Creating Creative and Innovative Cities, Case Study: Isfahan. *Journal of Geography and Development*, 21, 159-180. (In Persian)
- Rafieian, M., & Shabani, M. (2015). Analysis of Urban Creativity Indicators in the Residential System of Mazandaran Province. *Quarterly Journal of Regional Geography and Urban Planning*, 5(16), 19-34. (In Persian)
- Ratiu, D. E. (2013). Creative Cities and/or Sustainable Cities: Discourses and Practices. *City, Culture and Society*, 4(3), 125-135.
- Redaelli, E., (2011). Analyzing the “creative city” governance: Relational process in Columbus Ohio. *City, Culture and Society*. 2, 85-91.
- Rezaian Qaraguzlu, A., Ghaderi, I., & Mir Abbasi, R. (2012). *Creative City Planning*. Tehran: Azarakhsh Publications. (In Persian)
- Sarver, R., Akbari, M., Amani, M., & Taleshi Anbouhi, M. (2016). Analysis of the Efficiency of Urban Neighborhoods in Terms of the Characteristics of the Creative City Case Study: Bonab City. *Geography Neighborhood*, 14(48), 322-351. (In Persian)
- Sasaki, M. (2010). Urban Regeneration through Cultural Creativity and Social Inclusion: Rethinking Creative City Theory through a Japanese Case Study. *Cities*, 27, 53-59.
- Sasaki, M. (2010). Urban Regeneration through Cultural Creativity and Social Inclusion: Rethinking Creative City Theory through a Japanese Case Study. *Cities*, 27, 53-59.
- Seifolldini, F., Mireh, M., & Pourshkhani, Z. (2007). Geography, the City and Urban Planning in the Context of Globalization. *Journal of Housing and Revolution*, 120, 62-75. (In Persian)
- Shahabian, P., & Rahgozar, R. (2012). The Connection between the Creative Environment and The City. *Manzar Magazine*, 19, 68-73. (In Persian)
- Statistics Center of Iran (2016). General Census of Population and Housing. <https://www.amar.org.ir/>
- Vivant, E. (2013). Creative in the City: Urban Contradictions of the Creative City. *City, Culture and Society*, 4, 57-63.
- Winden, W. Den berg, L. and Pol, P. (2007). European Cities in the Knowledge Economy: Towards a Typology. *Urban Studies*, 44(3), 32.

www.Kurdistan.irib.ir.

www.Kurdistan.mcth.ir.

Zarkesht Paydar Consulting Engineers (2013). Kurdistan Province Master Plan for Tourism Review Studies, General Directorate of Cultural Heritage. *Handicrafts and Tourism of Kurdistan Province*, 2, 1-102.